

Даниела ДИМИТРОВА-РАДОЛИЧИЌ
Наташа ЧИЧЕВСКА-ЈОВАНОВА

УДК: 376:371.212.073

ИНКЛУЗИВНАТА КУЛТУРА ВО РЕДОВНИТЕ УЧИЛИШТА

Кратка содржина

Инклузивното образование е рационален концепт кој се однесува на севкупна и долготрајна трансформација на институционалните системи во општеството, а особено во образованието. Во оваа трансформација за жал сеуште постојат голем број на важни и нерешени прашања како во теоријата така и во праксата.

Со овој труд сакаме да укажеме на значењето на континуираниот развој на инклузивната култура во редовните училишта. Постојат многу аргументи дека инклузивната култура е највлијателниот аспект во инклузијата. Имено, доколку не постои инклузивна култура и клима тогаш не можеме да зборуваме за успешна инклузија без разлика на добрата инклузивна политика и пракса. Резултатите од анализата на ставовите на воспитно-образовниот кадар и родителите, покажуваат дека во иднина е потребно да се посвети поголемо внимание на овој сегмент кој претставува важен предуслов за успешна инклузија на учениците со посебни образовни потреби.

Клучни зборови: ИНКЛУЗИЈА, ИНКЛУЗИВНА КУЛТУРА.

ВОВЕД

Работата со лицата со посебни образовни потреби, историски гледано, како во светот, така и кај нас, поминала низ цела низа на фази, почнувајќи од изразена дискриминација, преку сожалување до конечно нивно признавање како рамноправни членови на заедницата и донесување на прописи за образование. Главна форма на образование на учениците со посебни образовни потреби, традиционално било школување во посебни воспитно-образовни установи, каде стручњаците ги поучувале овие деца одвоено од останатите деца. Riddell (2002) истакнува дека секогаш постоела тенденција учениците со посебни образовни потреби да се одвојат од нивните врсници. Ваквата воспитно-образовна изолација продолжила да постои се до седумдесетите години од 20 век, кога во поразвиените земји со лицата со посебни образовни потреби започнало да се постапува на ист начин како и со останатите лица, тренд кој започна да се применува и во Р. Македонија.

Денес се смета дека образованието е онаа клучна област на општествената работа која треба да биде придвижувач и реализатор на идејата за инклузија преку заедничко образование на учениците со посебни образовни потреби со останатите деца.

Актуелниот систем на образование за ученици со посебни образовни потреби во Македонија е организиран во три основни вида: посебно образование во посебни училишта за ученици со посебни образовни потреби, образование во посебни одделениа при редовните основни училишта во кои се вклучуваат ученици со ист вид на оштетување и редовно образование во исто одделение со останатите ученици, но без систематска поддршка и прилагодување на посебните образовни потреби на учениците.

Од традиционалниот (медицински) пристап, кој фокусот го става на дијагнозата, преку социјалниот пристап, кој ја акцентира потребата од прилагодување на средината за да се обезбеди рамноправност на лицата со инвалидитет - доаѓаме до инклузивниот пристап на сите граѓани.

Под инклузивното образование се подразбира пристап во учењето каде што во центарот на вниманието е детето, а не наставната програма. Овој принцип се темели на фактот дека децата учат и се развиваат на различни начини и со различна динамика, и се стреми кон создавање на средина за учење која ќе одговара на потребите на секое дете поодделно, вклучувајќи ги и децата со посебни образовни потреби (Save the Children, 2002). Според Florian (2005) инклузивното образование не само што ги истакнува индивидуалните разлики кај учениците, туку и се прилагодува кон нив.

Кои се придобивките од инклузијата?

- *Инклузивното образование овозможува децата со посебни образовни потреби да останат во своето семејство и заедница. Одвојувањето на децата од нивното семејство и заедница често ги потврдува предрасудите на општеството кон лицата со пречки во развојот.*
- *Инклузивното образование може да го подобри квалитетот на образованието на сите. Образованието не може да биде квалитетно ако не е инклузивно.*
- *Инклузивното образование може да помогне за надминување на дискриминацијата. Децата се идни родители, наставници и креатори на политиката. Ако тие во училиштето учат заедно со децата со посебни образовни потреби, ќе научат да ги прифатат истите.*

- *Инклузивното образование ја промовира пошироката инклузија.* Тоа промовира активности кои им помагаат на децата со посебни образовни потреби да ги развијат своите потенцијали и да станат рамноправни членови во својата заедница.

Во инклузивно воспитно-образовниот систем се истакнува холистичкиот пристап кој ги зема предвид и останатите, а не само образовните потреби на учениците. Инклузијата се стреми кон промена на целосниот училищен систем, така што наставните планови и програми ќе бидат доста флексибилни. Во тој систем се спроведува заедничка програма за сите ученици со максимално индивидуализирано прилагодување на содржините и методите на работа за секој ученик. Тој вклучува креативност и различност на дидактичкиот материјал и пристап, како и кооперативно учење. Со тоа се овозможува инвентивно и ефикасно учење на поединецот. Традиционалната (најчесто фронтална) настава во потполност е напуштена, а учениците се групираат возависност од наставната тема или возраста.

Неопходен услов за воведување на инклузивното образование е менување на односот на општеството кон овие деца. Менувањето на ставовите е првиот предуслов и првата бариера која треба да се отстрани за да започне овој процес. Психолошките бариери, како што се стереотипите, негативните ставови и предрасудите кон децата со посебни образовни потреби се надминуваат со процесот на инклузијата (Сретенев, 2000).

Проблем на истражувањето

Ставовите кон лицата со посебни образовни потреби не се вродени, туку се научени, покрај останатото и преку предрасудите и незнаењето.

Менувањето на ставовите е сложен и долготраен процес кој во голема мера се базира и на искуствата.

Имајќи предвид дека повеќето од истражувањата укажуваат на постоење на негативни социјални ставови, стереотипи и предрасуди кон учениците со посебни образовни потреби (Гашиќ-Павишиќ, 2002; Јаблан и сор., 2001; Кариќ, 2004; Радоман, 2003), целта на ова истражување е да се утврдат ставовите на наставниците од редовните училишта кон вклучувањето на учениците со посебни образовни потреби.

Метод

Примерокот се состои од вкупно 575 наставници од 14 редовни основни училишта и 12 редовни средни училишта. Резултатите беа превземани од 12 дипломски работи изготвени од студенти на Институтот за дефектологија, во периодот од 2004-2009 година (Давидова, 2004; Ковачева, 2004; Бонева, 2004; Калемдиевска, 2006; Тентова, 2006; Делева, 2006; Танасковска, 2006; Ѓорѓиовска, 2007; Михова, 2008; Имери, 2008; Рамадани, 2008; Стојчевска, 2009).

Бидејќи, користените анкетни листови не беа унифицирани, анализирани се само оние прашања кои беа најчесто застапени и затоа бројот на наставниците варираше од 262 за прашањето број 4 до 575 за прашањата број 3 и 7.

Резултати

Табела 1.

РУ претставува стимулативна средина за учениците со ПОП

Одговор	N	%
да	261	48,8
делумно	111	20,7
не	163	30,5
Вкупно	535	100

На прашањето дали редовното училиште претставува стимулативна средина за учениците со посебни образовни потреби, од 535 анкетирани наставници, позитивно одговориле 261 (48,8%), делумно 111 (20,7%), додека пак 163 наставници (30,5%) сметаат дека редовното училиште не претставува стимулативна средина за учениците со посебни образовни потреби (ПОП).

Табела 2.

Архитектонските бариери се надминати во РОУ

Одговор	N	%
да	54	19,9
делумно	95	34,9
не	123	45,2
Вкупно	272	100

Од вкупно 272 анкетирани наставници, 54 (19,9%) се изјасниле дека во РУ се надминати архитектонските бариери, 95 (34,9) сметаат дека делумно се надминати и најмногу од нив или 123 (45,2%) дека не се надминати.

Табела 3.*Учениците со ПОП се прифатени од децата врсници*

Одговор	Н	%
да	247	43
делумно	150	26,1
не	178	30,9
Вкупно	575	100

Во однос на прифатеноста на учениците со ПОП од страна на нивните врсници, од анкетирани 575 наставници, 247 (43%) сметаат дека се прифатени, 150 (26,1%) делумно и 178 (30,9%) не се прифатени.

Табела 4.*Родителите го прифаќаат вклучувањето на учениците со ПОП*

Одговор	N	%
да	103	39,3
делумно	125	47,7
не	34	13
Вкупно	262	100

Од вкупно 262 анкетирани наставници, 103 (39,3%) се изјасниле дека родителите на учениците без ПОП го прифаќаат вклучувањето на учениците со ПОП во редовното училиште, а 34 (13%) не го прифаќаат истото.

Табела 5.*Каде треба да учат учениците со ПОП?*

Одговор	N	%
РОУ	126	30,9
ПУ	196	48
посеб. одд.	86	21,1
Вкупно	408	100

Поголем број од анкетираниите наставници или 196 (48%) се изјасниле дека учениците со ПОП треба да учат во посебни училишта (ПУ).

Табела 6.

Дали би прифатиле ученик со ПОП во Вашето одделение?

Одговор	N	%
да	255	49,9
делумно	64	12,5
не	192	37,6
Вкупно	511	100

На ова прашање, од вкупно 511 анкетирани наставници, 255 (49,9%) се изјасниле дека би прифатиле, а 192 (37,6%) не би прифатиле ученик со ПОП во нивното одделение.

Табела 7.

Помош од дефектолог

Одговор	N	%
да	468	81,4
делумно	34	6
не	73	12,6
Вкупно	575	100

Од понудените одговори на анкетираниите 575 наставници, можеме да констатираме дека на прашањето: дали ви е потребна помош од специјализирано лице-дефектолог, 468 (81,4%) наставници се изјасниле позитивно, 34 (6%) наставници имаат делумна потреба од дефектолог додека 73 (12,6%) наставници се изјасниле дека помошта од дефектолог им е непотребна.

Табела 8.

Сознанијата за учениците со ПОП сте ги добиле:

Одговор	N	%
медиум	213	53,4
стручни предавања	75	18,8
друг начин	111	27,8
Вкупно	399	100

На ова прашање, најголемиот број од анкетираниите наставници 213 (53,4%) се изјасниле дека сознанијата за учениците со ПОП ги добиле преку медиумите, 75 (18,8%) преку стручни предавања додека 111 (27,8%) истите ги стекнале на некој друг начин (лично искуство и сл.).

Табела 9.

Општествената заедница се грижи за учениците со ПОП

Одговор	N	%
да	114	21,8
делумно	121	23,1
не	288	55,1
Вкупно	523	100

Од понудените одговори на 523 наставници, повеќето од нив или 288 (55,1%) сметаат дека општествената заедница не се грижи за учениците со ПОП.

Дискусија

Анализирајќи ги резултатите, може да заклучиме дека сеуште постојат поделени мислења за вклучувањето на учениците со ПОП во редовните училишта. Имено, половина од нив сметаат дека редовното училиште преставува стимулативна средина (48,8%) и дека би прифатиле ученик со ПОП во нивното одделение (49,9%).

Негативните ставови кон учениците со ПОП, аргументирано, се најголема препрека за нивното вклучување во редовното училиште. Инклузивното образование и позитивните искуства стекнати повратно влијаат на постепено менување на ставовите и развивањето на позитивно однесување кон учениците со посебни образовни потреби. Оваа констатација е логична затоа што негативните ставови воглавно се формираат поради недоволна информираност и недостаток на искуство.

Недоволната информираност за лицата со посебни образовни потреби најдобро можеме да ја видиме на 9 табела каде испитаниците констатирале дека општествената заедница не се грижи доволно за лицата со посебни образовни потреби (55%).

Според Booth и сор. (2000) индикатори за подобрување на инклузивната култура се: секој е добредојден; учениците си помагаат еден на друг; персоналот соработува еден со друг; вработените и учениците се почитуваат взаемно; постои соработка помеѓу персоналот и родителите/старателите; сите расположливи ресурси се вклучени во училиштето. Сметаме дека доколку истите станат реалност во нашиот воспитно-образовниот систем, ќе дојде до подобрување на инклузивната култура во редовните училишта.

Можеме да заклучиме дека постојат многу предности од инклузивното образование за учениците со посебни образовни потреби и нивните врсници, семејството и општеството во целина. Затоа неопходно е сите релевантни институции и поединци со своето учество да допринесат инклузивното образование да стане трајна пракса во воспитно-образовниот систем на нашата земја. Иако сме сеуште далеку од оваа цел, охрабрува фактот дека инклузијата, во последните години, е многу актуелна тема во нашата Република.

Како и да е, сакаме да нагласиме дека, што и да се случи во иднина, промените во воспитно-образовниот систем веќе се случуваат во сегашноста и овие промени почнаа да го менуваат начинот на кој образовниот систем реагира на разноликоста. Овој процес на менување претпоставуваме дека може да не однесе и многу подалеку од она што денес го подразбираме под поимот „инклузија“.

ЛИТЕРАТУРА

- Бонева, Т. (2004). *Ставовите на наставниците и учниците од редовните училишта од општина Струмица кон учниците со пречки во развојот како предуслов за успешна интеграција* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Давидова, Јб. (2004). *Ставовите на учниците врсници и на професорите од редовните средни училишта од општина Штип кон инклузијата на учениците со посебни потреби во редовниот систем на средно образование* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Делева, А. (2006). *Анализа на ставовите на наставниците и родителите од ОУ „Крсте Петков Мисирков“, и ОУ „Владо Кантарџиев“ во Гевгелија за процесот на инклузија на учениците со посебни образовни потреби* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Gašić- Pavišić, S. (2002): Vršnjačko socijalno ponašanje dece sa smetnjama u razvoju, *Nastava i vaspitanje*, br.5,452-469.
- Ѓорѓиовска, А. (2007). *Ставовите на наставниците во однос на инклузијата на децата со посебни образовни потреби во ОУ „Гоце Делчев“ - Демир Хисар и ОУ „Никола Карев“ - Крушево* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Florian, L. (2005). Inclusion, special needs and the search for new understandings, *Support for Learning*, 20(2), 96-8.
- Имери, А. (2008). *Анализа на ставовите на наставниците од редовнит еосновни училишта од општина Сарај кон инклузивниот процес* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Jablan, B., Eškirović, B., Vuđinić, V. (2002): Subjektivni i objektivni uslovi za integrisanje slepe dece u redovnu školu, *Nastava i vaspitanje*, br.2, 227-230
- Калемџиевска, А. (2006). *Ставовите на наставниците и родителите од ОУ „Даме Крпачев“ во Скопје во однос на процесот на инклузија* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Karić, J. (2004): Stavovi prema uključivanju dece sa posebnim potrebama u redovan sistem obrazovanja, *Nastava i vaspitanje*, br 1, 142-146.
- Ковачева, О. (2004). *Ставовите на учниците врсници и професорите од редовните средни училишта од општина Струмица кон инклузијата на учениците со посебни потреби во редовниот систем на образование* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Михова, А. (2008). *Ставовите на родителите и наставниците кон инклузивниот процес на учениците со посебни образовни потреби од ОУ „Св. Климен охридски во Охрид“* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Radoman V. Učenici sa razvojnim smetnjama u novoj školi po meri deteta u zborniku „Uvažavanje različitosti i obrazovanje“, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd 2003.str.65-70.

- Рамадани, Т. (2008). *Ставовите на наставниците од ОУ „Герѓ Кастриот-Скендербеу“ во с. Арачиново- Скопје, кон инклузивниот процес* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Riddell, S. (2002). *Policy and Practice in Education: Special Education Needs*. Edinburgh: Dunedin Academic Press.
- Sretenov, D. (2000). An evaluation of attitudes of pre-school teachers from different social and cultural milieu in Yugoslavia towards inclusion of children with mild learning difficulties in regular pre-school (master work). Birmingham: The University of Birmingham.
- Стојчевска, В. (2009). *Анализа на ставовите на наставниците од ОУ „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје во однос на инклузивниот* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Танасковска, М. (2006). *Ставовите на учниците врсници и професорите од редовните средни училишта од Скопје кон инклузијата на учениците со посебни образовни потреби во редовниот систем на образование* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.
- Тентова, С. (2006). *Анализа на ставовите на родителите и наставниците од ОУ „Кочо Рацин“ од Нов Дојран за процесот на инклузија на учениците со посебни образовни потреби* (дипломска работа). Скопје: Филозофски факултет.

Daniela DIMITROVA-RADOJICHIKJ
Natasha CHICHEVSKA-JOVANOVA

INCLUSIVE CULTURES IN MAINSTREAM SCHOOLS

Summary

Inclusive education is a rationale concept which means wholeness and long transformation of institutional systems in society, especial in education. There are a number of important and unresolved issues relating to inclusive education in theory and practice.

With this article we like to consider the important of continued development of inclusive cultures in mainstream schools. There are many arguments that inclusive culture is most influential aspect of inclusion. If the culture and the climate are not inclusion-friendly then the outcome, irrespective of policies or indeed practices, may not be successful. Results from analyse of attitude of educational staff and parents, and analyse of low, implicated a need of more attend on this aspects, in further. Inclusive cultures, police and practices are important aspects for successful inclusion of students with special needs in regular school.

Keywords: *Inclusion, Inclusive culture.*

